

УДК 81'42

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189158>

РОЗВИТОК СУГЕСТИВНИХ ЗАСОБІВ В АРАБСЬКОМОВНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СТАТТЯХ

Дудін В. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Із появою друкованої преси на теренах арабськомовного світу засоби впливу на когнітивне сприйняття особистості вперше за багато сторіч зазнали змін. Поява політичної та соціально-політичної преси в регіоні загалом та в Єгипті зокрема було результатом впливу західних колонізаторів. Прикладом такого впливу була військова кампанія Наполеона Бонапарта, у результаті якої він отримав тимчасовий контроль над Єгиптом. Також за Наполеона започатковано перші друкарні в Єгипті. Розглянувши деталі та особливості цього розвитку в багатьох джерелах, з метою точнішої оцінки відповідних періодів ми опрацювали значну кількість газет та соціополітичних публікацій на Близькому Сході і помітили, що газети Єгипту загалом можуть вважатися відповідним узагальненим прикладом арабськомовної друкованої преси в регіоні. Єгипетські видавництва використовували чи не найширшу низку сугестивних засобів, маючи мету залишити відбиток на свідомості читача, незважаючи на те, що Єгипет не був першою країною, у якій засновано арабськомовні друкарні.

У цьому дослідженні ми використовуємо цитати та приклади з низки соціополітичних статей, найстаріша з яких датована 1967 роком, з метою надання прикладів, які засвідчують наші гіпотези стосовно змін у сугестивних тактиках, що використовувалися авторами та редакціями впродовж відповідних періодів. Можливість поширення в суспільстві окремої суб'єктивної позиції автора без необхідності промов та супроводжувального їх натовпу стало одним з визначних факторів, які впливали та змінювали арабськомовне суспільство з XIX ст. до сьогодні. Ефективність сугестивних засобів в друкованих ЗМІ безсумнівна. Утім можна неминуче очікувати подальшої еволюції через перехід інформаційного простору в електронне середовище загалом та інтернет зокрема. Таким чином сугестивні засоби на сьогодні представляють собою актуальніший предмет для досліджень, аніж раніше.

Ключові слова: сугестія, соціально-політичний, дискурс, арабськомовна преса, когнітивна лінгвістика.

Dudin V. V. Development of Suggestive Units in Arabic Socio-Political Articles. With the introduction of printed press in the Arabic speaking world, the methods of influencing on an individual's cognitive perception have been changed for the first time throughout many centuries. The introduction of political and socio-political press in the region overall and in Egypt in particular was the result of the influence of Western intervention in the region. The example of such influence was Napoleon Bonaparte's campaign resulting in his temporal control of Egypt. At the times of Napoleon the first publishing houses in Egypt were opened and his political views were spread through them. Having considered the details and peculiarities of this development in many sources, we have worked through numerous newspapers and publishers of socio-political articles in the Middle East and have noticed that Egyptian newspapers can be considered the example of the Arab speaking printed press in the region. Egyptian editorials have used a number of suggestive means with the aim of leaving an imprint on the reader's consciousness, despite the fact that Egypt was not the first country with a printed press capable of printing in Arabic.

In this study we use quotations and examples from a range of socio-political articles, the oldest of which dates as early as 1967. We provide examples proving our hypotheses concerning the changes in suggestive tactics used by the authors and editorials in certain periods. However, our goal was not to focus on the suggestive means themselves in depth, but to rather provide evidence pointing to the fact that these suggestive methods have, in fact, undergone a process of evolution in their own right, changing with time and thus becoming more advanced and author-specific in the process. The possibility to spread a specific subjective position of an author in society without a need for speeches and the accompanying crowds became one of the defining factors to impact and shape the Arab speaking society since the XIX century to the present. The effectiveness of suggestive means in printed media is evident. We can expect further evolution due to the digitalisation of information. Thus, suggestive means nowadays are a more relevant subject of the research than ever before.

Key words: suggestion, socio-political, discourse, Arab press, cognitive linguistics.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сугестія, або ж навіювання, в тому значенні, яке ми використовуємо в цій роботі, не змінилась докорінно з часів карбування його на початку XX ст. професором Володимиром Михайловичем Бехтеревим. Уперше «навіювання» у цьому значенні використано у зверненні проф. Бехтерева до присутніх на засіданні Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії в далекому 1897 році. Перше ж

використання цього значення в письмовому вигляді зафіксовано лише 6 років потому, у 1903 році, в роботі професора за підсумками того виступу, що отримала назву «Сугестія та її роль в соціальному житті» [1]. Проте лише близько півсторіччя пізніше, у другій половині XX ст., зі зростанням кількості інформації у світі ця тематика переживає піднесення у своїй актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження стосовно медіа вийшли за межі дисципліни, та частково це сталося завдяки працям Ліла Абу-Люгод, колишнього професора соціальної антропології Гарварду та директора Інституту Близького Сходу при Колумбійському університеті в місті Нью-Йорку.

Протягом останніх 15 років ми переживаємо бум-популярності на дослідження в різних наукових галузях стосовно медіа. Праці Абу-Люгод відіграли надзвичайно важливу роль у розвитку цієї сфери досліджень стосовно медіа арабського світу.

Пересічні мешканці та освічена еліта впізнавали з різним успіхом ідеології, які закладено при написанні окремої статті, та мали відносно них відповідну реакцію, підтримуючи або заперечуючи їх залежно від власної позиції. Питання сприйняття та впливу медіа засобів на маси залишається чи не однією з найбільш тернистих проблем сучасних досліджень. На думку Абу-Люгод, не коректним є аналіз відкритих сюжетних посилів та задіяних персонажів, якщо це відірвано від паралельних процесів у реальному світі [3, 117].

У цій статті, окреслюючи більш сучасні етапи розвитку, ми використовували статті та політичну творчість Аля аль-Асуані – єгипетського автора та громадського діяча, який публікувався в газетах «ад-Дустур» (الدستور) та «аш-Шурук» (الشروق) і відігравав важливу роль у подіях арабської весни та революції 2011 року в Єгипті. Протягом останнього часу він продовжує вести щотижневу політичну колонку в газеті «Масрі аль-йаум» (مصري اليوم), у якій висловлює свою позицію на останні соціально-політичні події, які є актуальними не лише для Єгипту, але часто й для арабськомовного світу загалом.

Формулювання мети і завдань статті. Нашою метою у цій статті став не глибинний аналіз окремих видів сугестивних засобів, а обґрунтування процесу розвитку цих сугестивних методів, їх змін з плином часу та індивідуалізації. Для цього ми поставили перед собою завдання поділити цю еволюцію сугестивних засобів на чотири етапи: зародження, незалежність, індивідуалізація, осучаснення – і описати особливості та розвиток, що спостерігалися впродовж кожного із цих періодів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Етап 1. ЗАРОДЖЕННЯ

Хоча друкарні були в арабському світі вже в XVII сторіччі, вони не друкували тексти арабською мовою та існували при християнських монастирях здебільшого з метою популяризації та підтримки розвитку християнства в регіоні за рахунок конверсії місцевого населення. Арабськомовні друкарні з'явилися набагато пізніше – спершу 1706 року в Сирії, але значно більш тривале існування мала друкарня при монастирі св. Джона в місті Духур аль-Шуейр (ضهور الشوير), що знаходиться в горах Лівану.

Протягом окупації Єгипту Францією (1798–1801 рр.) Наполеон започаткував чимало друкарень, спочатку французькомовні «Прес

Орієнталь» та «Прес Франсез», пізніше арабськомовну аль-Матбаа аль-Аглія / Місцева Преса (المطبعة الأهلية) [8, 62]. Ці друкарні мали двоєке значення: з одного боку, вони поширювали, відтворювали інформаційний простір, типовий для європейців, пропагуючи французьку культуру та ідеї, однак, з іншого боку, це було найефективнішим методом пропаганди, що інформувало населення про проекти Наполеона та його плани на розвиток з метою підвищення своєї популярності та заручення підтримки серед місцевої еліти у своїй боротьбі проти Османської Імперії. Таким чином, преса стає двигуном ідеологічної машини для контролю нечисленних читаючих мас.

Проте чи не найважливішою арабськомовною друкарнею була «Друкарня Булак» (مطبعة بولاق), що була заснована валі Мухаммадом Алі Паша (محمد علي باشا) 1820 року та відкрила свої двері 1821 року. Вона використовувала технології, що були залишені після окупації Єгипту Францією, та разом з технологіями частково успадкувала засоби та цілі, які ставили собі при друкуванні [8, 64].

Семантичні засоби є хоч рідкісним, але майже основним джерелом передачі інформаційної забарвленості. На цьому етапі новини викладаються у досить строгому публіцистичному стилі. Погляд певної газети відрізнявся своїм описом подій або характеристикою певних особистостей, яких стосуються ці новини. Часто новина могла суттєво відрізнитися від реальності, бо через відсутність можливості порівняти з іншими джерелами читачі не завжди були здатні відрізнити дійсність від фікції.

Етап 2. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

З отриманням статусу незалежної держави преса почала використовуватися з метою передавання позиції керівництва арабських країн. Семантика продовжує відігравати переважну роль, але вже на користь незалежного керівництва держави.

Наприклад, за часи Гамалія Абд аль-Нассера можна було спостерігати такий заголовок статті провладної газети аль-Аграм (الأهرام):

«الفدائيون العرب حاولوا تسنّف السفارة الأمريكية في إسرائيل» [6]

Переклад: «Арабські партизани намагалися підірвати (зруйнувати) американське посольство в Ізраїлі».

Тут використовується саме поняття «партизан» на відміну від альтернативного «терорист» або «злочинці». Таким чином, передається терапевтичне (позитивне) сугестивне забарвлення.

Протягом цього періоду автори статей хоча рідко, але починають використовувати тропи (метафори, антитези та оксиморони), але здебільшого вони з'являлись в цитатах з політичного дискурсу.

Наприклад, коли в єгипетських газетах описували візит тогочасного президента Ануара Садата до Ізраїлю, цитували його вислів:

«أنا مُسافر عندهم و مُعاليّ بسلامة اسمو السلام» [6]

Переклад: «Я до них прямую, а моя зброя це мир».

Навіть його візит в пресі називали «رحلة السلام» (мирний візит), вказуючи таким чином на офіційну

позицію влади стосовно цього візиту – як той, що мусить принести мир в регіоні, бо для чималої кількості тогочасних читачів цей візит асоціювався зі зрадою арабського світу [6].

Щодо лінгвістичних засобів впливу, то в обидвох випадках їх обмежено здебільшого семантикою та асоціативними парами слів у межах тієї чи іншої новини.

Етап 3. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ

На думку аль-Люгуд, медіа в 1990-х роках виконувала значну роль як національна педагогія, завдяки якій населення могло себе вважати частиною нації [3, 117]. Соціально-політичні статті, так само як і телебачення, слугувало ключовим елементом задля розуміння нації, бо воно зближувало публічне та особисте, розглядаючи культуру та соціополітичні її аспекти. Важливу роль відігравали статті, які стосувалися щоденних переживань її читачів.

На прикладі Аля аль-Асуані ми спостерігаємо появу голосу автора, відокремленого від загального інформаційного меседжу, як ми бачимо у прямому звертанні автора до своїх читачів.

Початок використання діалекту та діалогічних псевдолітературних засобів давало можливість простішого сприйняття матеріалу для читачів порівняно з тим, який ми могли побачити до цього періоду.

Репрезентована у статті патогенна сугестія змушує читача розуміти (або згадувати) тогочасний стан речей в країні, використовуючи систему образів та опис подій з позиції їхнього свідка.

Приклад використання образів з метою патогенної сугестії ми можемо спостерігати у статті «Чому не повстають єгиптяни?», яку видано ще 11 листопада 1998 року:

«...الضابط فجأة استشاط غضباً و هوى على وجه السائق بلطمة عنيفة.. و أصدر السائق صوتاً معترضاً و مد يده ليمنع الضابط من ضربه و هنا، جن جنون الضابط و انهال على وجه السائق و رأسه بضربات شديدة متلاحفة جعلته ينزف دماً من فمه و أنفه، ثم أمسك الضابط بالسائق و أخرجه من التاكسي و راح يجرجه في الشارع و هو يضره.» [4, 9]

Переклад: «Зненацька офіцер поліції розгнівався та вдарив водія [таксі] по обличчю. Водій підняв свій голос, протестуючи, та виставив свої руки на захист свого обличчя. Офіцер сильно вдарив водія по його обличчю та голові, у результаті чого останній почав кровоточити з рота та носа. Після цього офіцер схопив водія, силком витягнув його з таксі на вулицю та продовжив його бити...»

Опис власної позиції, як позиції групи (усіх) свідків тієї чи іншої дії, нівелювало деяку частину суб'єктивності в очах читача, підсилюючи ефективність передачі ідеї.

Розглянемо, наприклад, реакцію на описані події оточення, аніж нашого автора зокрема:

«... و ران علينا جميعاً صمت ثقيل...» [4, 9].

Переклад: «...Над нами усіма нависла важка тиша...»

Протягом цього періоду з більшою частотністю використовуються тропи. Наприклад, описаний у статті конфлікт, який виник між водієм таксі та поліцейським, можна цілком розглядати як алого-

рію відношень між урядом та єгипетським народом.

У цей період також починається більш активне використання діалектів у пресі (особливо це стосується єгипетського діалекту) з метою локалізації та надання читачеві почуття наближеності до описуваних подій, полегшення сприйняття інформації, підвищення рівня довіри читача до тексту.

Для цієї ж самої мети використовується пряма мова, або діалоги, однак на цьому етапі діалоги були досить рідкісним явищем. Розглянемо приклад використання прямої мови у статті Аля аль-Асуані:

[4, 10] «... يا لله.. امش من هنا أنت و هو...»

Переклад: «Давайте, усі ви забирайтеся звідси...»

Сугестивна ефективність статті була б значно нижча, якщо б вона була написана виключно як переказ подій від третьої особи, у цьому випадку читач не відчував би себе достатньо наближеним до описуваних подій, до спостереженої несправедливості. Головна мета використання такого засобу – щоб читач відчував, що ця несправедливість проявлена саме проти нього особисто.

Етап 4. ОСУЧАСНЕННЯ

Цей період можна поділити загалом на дореволюційний та постреволуційний підперіоди.

4.1. Дореволюційний підперіод

Упродовж цього підперіоду політичним статтям вже притаманна не лише широка палітра сугестивних засобів – як патогенних, так і терапевтичних, але й збереження точки зору (головної/постійної думки автора) протягом десятків статей. У випадках Аля Аль-Асуані та його критики тогочасної влади Єгипту під керівництвом Хосні Мубарака воно тривало роками.

Тому стає можливим використання крилатої фрази-гасла «Демократія – це рішення» («الديمقراطية “هي الحل”»), що повторювалося у його статтях протягом років та що відіграло роль сугестивного підсилення ідей, які лунають у його статтях.

Використання цієї «фрази-гасла» почалося зі статті автора «Чотири відео для розваги президента Мубарака», написаної в серпні 2009 року.

З виданням у квітні 2010 року статті «Чи це страшний гріх підтасувати вибори?» Аля аль-Асуані починає у своїх статтях більш прямолінійну «дискусію» зі своїм читачем щодо майбутніх перспектив для народу, у тому випадку якщо ситуація в країні залишиться без змін.

У цій статті Аля аль-Асуані використав посилення на Коран як засіб сугестії, що є регіонально-маркованим для арабського світу.

У статті «Неочікувана вечеря з важливою особою» аль-Асуані у формі діалогу подає маловірогідну неформальну розмову з Джамалем Мубараком (сином та наступником тогочасного президента Хосні Мубарака). Автор робить алюзію на статті іноземних видань щодо Джамалія, підкреслюючи, що серед іноземних видань лише ізраїльські описували діяльність Джамалія з позитивного боку. Водночас автор скеровував увагу читачів на контраст між інформацією, яка подається єгипетськими ЗМІ, та їх

іноземними аналогами. Цей діалог уві сні є метафорою неможливості відкритого діалогу з владою.

За півроку до подій революції 2011 року в Єгипті аль-Асуані публікує статтю «Кілька думок про стан здоров'я президента». У цій статті головним засобом сугестії виступає контраст між відносинами влади та народом у Єгипті та США. Крізь контраст та асоціативні пари Аля аль-Асуані передає абсурдність чинної у Єгипті системи на той час, ставлячи під сумнів, чи дійсно треба її залишити у такому вигляді. Направляючи увагу на викривлену систему відносин між єгипетськими президентом та народом, аль-Асуані успішно створює емоційний посыл, який, завдяки підсиленню описом абсурдності, не покине вуста та думки єгиптян.

4.2. Постреволюційний період

Статті, написані у постреволюційний період, відображають розчарування у результатах революції та здивування здібностями людей не помічати розбіжностей між діяльністю та фарсом. Яскравим прикладом статей, що були написані автором протягом цього періоду, може слугувати стаття «Президента усунуно, а система лишилась» (“سقط الرئيس و ما زال النظام قائما”) (5, 8), яку видано на початку березня 2011 року. Автор продовжує використовувати сугестивне «ми», наближаючи себе до народу, однак головним методом сугестії тут виступає алюзія на зв'язки нових кандидатів зі старою владою:

“... فوجئنا باستمرار أحمد شفيق رئيسا للوزراء في العهد الجديد... السيد شفيق يتمنى فكرا و سياسيا إلى النظام البائد...” [5, 8]

Переклад: «...Ми дивуємося продовженню правління Ахмада Шафіка на посту прем'єр міністра країни в її новій ері... Філософія та політика Пана Шафіка [як і він сам] належать до колишнього режиму...»

Алегорії, образи, алюзії, семантичні засоби продовжують залишатися актуальними, однак на тривалий час у більшості авторів зникають засоби терапевтичної сугестії із повною заміною на її патогенний різновид.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Розвиток сугестивних засобів продовжується й сьогодні, але це вже спостерігаємо в онлайн-просторі загалом та соціальних мережах зокрема. Сугестивні засоби, використовувані онлайн, представляють наступний етап еволюції, який можливий завдяки новим технологічним засобам та з огляду на початок вимирання традиційних засобів друкованої преси.

Хоча в арабському світі цей процес відбувається повільніше, аніж у старому світі, він є неминучим. Можна лише прогнозувати, що протягом наступних десятиріч цифрові арабськомовні засоби письмової інформації повністю витіснять їх друковані аналоги через свою більш низьку ціну, а іноді навіть безкоштовну доступність.

Арабськомовні сугестивні засоби, які використовуються в онлайн-просторі, можуть стати матеріалом для подальших досліджень з метою детального аналізу чи не найбільш значних змін у сугестивних засобах в арабськомовних письмових джерелах інформації з кінця ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерев В. М. Внушение и его роль в общественной жизни. Санкт-Петербург : К. Л. Риккер, 1903. 144 с.
2. Abu-Lughod L. *Dramas of Nationhood: The Politics of Television in Egypt*. Chicago : The University of Chicago Press, 2004. 338 s.
3. Abu-Lughod L. *Egyptian Melodrama: Technology of the Modern Subject. Media Worlds: Anthropology on New Terrain*. Los Angeles : University of California Press, 2002. С. 115–133.
4. 'Alā' al-'Aswānī. Maqālāt 'Alā' al-'Aswānī “1” : Limādā lā Yaṭūru al-Miṣrīyūn? Cairo : Dār al-Šurūq, 2010. 300 s.
5. 'Alā' al-'Aswānī. Maqālāt 'Alā' al-'Aswānī “4” : Hal 'Aḥṭa'at al-Ṭawr al-Miṣrīyah? Cairo : Dār al-Šurūq, 2013. 244 s.
6. Al-'Ahrām (Archive). Cairo: Dār Al-'Ahrām : веб-сайт. URL: <https://archive.org/search.php?query=Al-Ahrām>.
7. Al-Sharoufi H. Ideological manipulation in mobilising Arabic political editorials. *Pragmatics & Society*. 2011. № 2. С. 87–93.
8. Tadrus F. M. *Printing in the Arab world with emphasis on the Bulaq Press in Egypt*. Doha : Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Qatar, 1982. 77 s.